ЛННБ України ім.В.Стефаника
00630430 (G)

2012

Ярослав Гординський.

ДО БІОГРАФІЇ Й ХАРАКТЕРИСТИКИ МИКОЛИ УСТІЯНОВИЧА.

Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“ т. CIV.

У ЛЬВОВІ, 1911.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка.

В.631

Ярослав Гординський.

ДО БІОГРАФІЇ Й ХАРАКТЕРИСТИКИ МИКОЛИ УСТІЯНОВИЧА.

Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“ т. CIV.

У ЛЬВОВІ, 1911.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка.

8(с)У-18"(092)

0.80к.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35318

I.

В мої руки попала віршована автобіографія відомого галицького письменика Миколи Устіяновича, яка являєть ся новим і справді важним причинком до пізнання особи сього визначного колись діяча. Вона знайшла ся між паперами Впов. дра Олександра Козакевича, лїкаря в Коломиї. Се частина родинних паперів дра Козакевича [1]), жонатого із внучкою Миколи Устіяновича, донькою пок. професора ґімназії у Радівцях, що звав ся також Микола (jun.).

Рукопис „Вспоминів“ (такий титул автобіографії) се звичайний, нелїнїований сшиток, писаний по одній сторонї. Сторінки нумеровані: 1—28. На передї находять ся ще три листки ненумеровані, а на них дві інтересні поезійки також Устіяновича. На обгортцї поданий зміст: 1. Сон внучки. 2. Кінь и пес. 3. Вспомини. Рукопис не писаний рукою самого поета, а переписаний уже його сином Миколою — згаданим професором. Що стало ся з оригіналом, невідомо. Помимо усяких старань менї не пощастило видобути його від родини. Та й взагалї не знати, чи він є, бо можливо, що згорів. Тому не зважаючи на всякі недостачі копії, я рішив ся видати її так, як вона є, з огляду на її вагу для пізнання Устіяновича. До того я певний, що й евентуальне віднайденнє оригіналу не змінить ні троха основних гадок копії.

[1]) За дозвіл користувати ся ними складаю Вп. дрови О. Козакевичеви прилюдну подяку.

Чи Микола jun. змінив у дечому рукопис батька? Такі зміни — як се видно вже на перший погляд — є. Передовсїм правопис безперечно инший [1]), а й мова у многому змінена. Звернемо ту тільки увагу на окінчення: -цї (= цѣ), цьом місто: -ци, -цом (зглядно: -цем) і т. д. І що до змісту є деякі зміни. Вже у рукописї бачимо одну строфу заліплену картинкою, а на нїй написано се, що під картинкою, у зміненому видї, хоч що до змісту так само. Таких змін було може й більше (вказують на се хочби й витерті місця у копії), але здаєть ся, тільки в уступах, що відносять ся до Поляків, бо Впов. Марія Бобикевичева, донька Миколи Устіяновича sen., замічає у своїому листї, що Микола jun. змінив дещо, переписуючи оригінал, з огляду на прокураторію, як він сам говорив [2]).

Щоби усунути всякі сумнїви що до вартости автобіографії, належить ще рішити питанне, чи Устіянович справдї таку автобіографію писав. Отже-ж написанне такого віршованого твору не підлежить сумнївови. Муж д. Бобикевичевої бачив його оригінал між паперами Миколи jun., а й сам Микола sen. говорив голосно про се, що хоче таку автобіографію писати [3]). А дуже інтересну вістку про се все подав менї ласкаво д. Павло Устіянович, ц. к. адюнкт суду в Садагурі, син Миколи jun.: „Kurze Zeit vor meines Vaters Tode — пише він у листї до мене з 20 марта 1909 — habe ich einmal nur so nebenbei aus einem zwischen meinen Eltern geführten Gespräche entnommen, dass irgend eine Biographie meines Grossvaters vorhanden sei, welche bekundet, wie sehr sich das ruthenische Volk über die dem Nikolaus Ustyanowicz senior imputierte Parteistellung im Irrtume befunden hat“. Значить, можемо тим певнїйше вірити поглядам, висказаним у „Вспоминах“, а се найважнїйше для нас.

Таким робом нема причини не вірити в авторство „Вспомин“ і в доволї вірний їх відпис. Відносини серед тодішньої нашої суспільности змальовані так вірно й певно, що зраджують

---

[1]) У передруку уживаємо всюди правопису копії, зміняючи тільки латинське: d (уживане правильно) на наше.

[2]) Лист писаний до мене із датою: 10. III. 09. Саджавка (коло Коломиї).

[3]) Тільки д. Бобикевичева в сумнївi, чи дату написання автобіографії належить покласти на 1884 р. Вона скорше поклала би її на 1878 р., бо се не виглядає на її погляд на немічного старця. Та здаєть ся, сї сумнїви безосновні, бо якаж цїль була би зміняти дату свідомо?

зараз очевидця, подробиці життя Миколи подані так докладно, що їх міг знати тільки сам поет, а до того добір слів і цвітистий, місцями високопарний стиль показують безсумнівно їх автора. Тому можемо безпечно полишити всякі вагання на боці.

Що до дат нашого рукопису, то „Сон внучки“ означений: Сучава 1884, „Конь и пес“ — Славско 1869, а „Вспомини“: „Сучава в Липню 1884“. Виходить, „Вспомини“ писані роком перед смертю, бо 3-го падолиста 1885 р. закінчив Устіянович житє [1]).

Кромі сих споминів маємо ще дві друковані автобіографії Миколи Устіяновича. Одна з них, обширнійша, поміщена у „Литературнім Сборнику“ львівської „Галицко-русской Матицы“ за 1885 р., стор. 41—46 [2]), а менша у часописї „Родимый Листокъ“ за 1881 р., ч. 14 і 15, стор. 229—231. Отже обі статї походять з того самого часу трема роками молодші від „Вспоминів“. Обі вони писані прозою, а хоч подають декілька цїкавих вісток передовсїм про молоді лїта Миколи Устіяновича, ріжнять ся основно у многім від віршованих споминів. Передовсїм иншим духом віє від печатаних статий, призначених з гори для ширшої публики й тому прикрашених тенденційно. Того у „Вспоминах“ не видно. Вони виглядають на щиру сповідь старця, що стоячи над могилою, намагаєть ся глянути спокійним зором на минуле та оцїнити його по силам безсторонно. А хоч не все удаєть ся йому се, все таки робить він ту зовсїм инше вражіннє, нїж у тамтих, може ще й підкрашених рукою видавця, статях.

II.

Щож спричинило в душі Устіяновича такі рефлексії? Мусїла скоїти ся якась подія, що потрясла сильно його душею, коли він сповідаєть ся сам перед собою — є вістка (поки що несправджена), що Устіянович не бажав собі оголошення „Вспоминів“ перед смертю — і висказує погляди геть-то відмінні від тих, які бачило в нього окруженнє. Зміна поглядів у так старечому віцї була хиба висліджом великої душевної боротьби, а її мусїло викликати щось справдї незвичайне. Такою подїєю було

[1]) Посмертну карту, датовану: Suczawa, am 3. November 1885 перепечатав Мих. Мочульський у статї: З кореспонденції Миколи Устіяновича (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч., т. LXXV, 1907, стор. 130).

[2]) До сеї статї додає Дїдицький замітку, що сї записки прислав йому Устіянович під датою: „изъ Сучавы, 10 Сент. 1881 г.“

— як виходить із кінцевих заміток „Вспоминів“ — святкованнє ювілею поета Українцями-народовцями. Пригадаймо собі в головних нарисах се святкованнє.

В 1878 р. обходив Устіянович у Сучаві 40-літній ювілей свойого священства. Тоді й пригадали собі наші народовці колишні заслуги старенького поета й помістили в політичній часописі „Правда“ теплі слова привіту ювілятови, де висказано щиру радість з приводу сього свята[1]). А 1879 р. редакція „Зорі“ видала за дозволом і при співучасти Устіяновича „Повѣсти Николая Устыановича“ („Страсний Четвер“ і „Месть Верховинця“) і піднесла у вступній статі до сих повістий заслуги Устіяновича для українського народу. Та у відповідь на се випечатав Устіянович у черновецькім „Родимім Листку“ (1879 р., ч. 12) поезійку п. з. „Моимъ друзьямъ“, котрої годі було зрозуміти инакше як тільки яко відпекуванне себе від стремлінь народовців. Тому й не дивно, що „Моимъ друзьямъ“ викликало й здивованнє й негодованнє.

Та так було тільки перед світом — на ділі мусіло бути щось не так. Неприхильне принятте народовецьким табором відповіди Устіяновича зробило очевидно глибоке вражінне на нього. Видно йому стало прикро й він наче отряс ся з пилу сеї зневіри, що вже так давно присів його духа. Його гадка звернула ся до ідей народовців, а їх слідами до Маркіяна Шашкевича. Ту побачив старий поет із нетаєним неспокоєм, що він забрив геть-то не туди. Та вертати було за пізно... І так відай повстали отсї „Вспомини“, а в них намагаєть ся Устіянович обняти зором весь рух галицьких Українців від часу своєї молодости і Маркіяна. Кінцевий вислід такого пориву не трудно предвидіти: він був у великій части безуспішний. Та цікаве й важне ту се, що старцеви над гробом стає жаль за тими молодечими ідеями, за які він сам колись так гарно боров ся. Та рівночасно відізвав ся в ньому і його мягкий характер, той характер, що так скоро зломив його під напором трудних житєвих обставин. Він не хоче вже вертати і стараєть ся погодити тільки свої теперішні погляди із колишніми. Виходить із сього само по собі баламутне понятє наших національних стремлінь — навіть із становиска самого Устіяновича. Та заразом — що мусіло йти в парі навіть із таким розуміннєм справи — є ту виразне зла-

[1]) Правда, 1878, ч. 13 і Исторія литературы рускон. Написавъ Омелянъ Огоновскій. Часть II. 2 вôддѣлъ. Львôвъ 1889, стор. 413—414.

годженнє, а навіть відреченнє від обєдинительних ідей і зворот до України. Оттака ґенеза „Вспомин“ і так належить глядіти на них.

Що гадка поета звертала ся в сім часі до України і що він глянув прихильнійшим оком на український рух у Галичині, се видно зовсім ясно із його поезії „Сон внучки“, написаної того самого року, що й „Вспомини“[1]). Ту оповідає внучка, що крилатий коник занїс її під боже віконце і вона молила там Бога, щоби він дав усього добра руській країні, котра зростає все в силу, бо рве з себе окови, ломить кайдани неволї та стрясає лахмітте мужицького горя. Та на се розгнівав ся Господь. Вона-ж повинна знати, що хоч вихри й бурі давлять до землї пшеницю й жито, то воно таки видасть колись жнива. Так і Русь буде колись щаслива. Отже кінчить Бог:

„Вертай же в долину,
Розказуй повсюди,
Що Русь Украину
Небо не забуде,
Вчас ще Мессію пішле“.

А хоч дїдусь відповідає їй: „мене лишь смерть жде“, все таки він прослезив ся... Так і маємо вражінне, що поет вертає до забутих мрій, з якими одначе уже розпращав ся.

III.

Самі „Вспомини“ розпадають ся на сім розділів: I. Сон під липою. Рідна хата й рідня. Школи у Львові. II. Умовий та ідейний розвій поета. Польські симпатії. Зворот до української народности. Вступленнє до семинарії. III. Кружки між питомцями. Кружок вільнодумних. Маркіян і „Слеза“. Ревізія. Висвяченнє. Вовків. Славсько. IV. У Верховині. Словесні твори. V. Буря 1848 року. Знесенне панщини й лїпші порядки в Галичині. Просвіта. „Народний Дім“. Часописи й література. Духове й економічне подвигненнє. Участь автора в літературнім житю. Москва і Польща. VI. Богдан (Дїдицький). Св. Юр. Події в соймі й український рух. Чотири сторонництва. Незгода між Русинами а Поляками. Польське повстанне — московське

[1]) З того самого року заховав ся і лист Мик. Устіяновича до Анни Міцкевичевої, з якого видно, як щиро бажав поет побачити ще раз свої рідні сторони. Видно як раз 1884 р. линули його гадки у забуті часи молодости. Лист гл. у Мочульського, op. cit., стор. 128—130.

правительство закликає в Росію Русинів. VII. Сучава. Остання заява автора. Незрозуміннє її. Пробудженнє — гостина двох панів.

Поет розказує, що коли він раз сидів у тіни конаристої липи (значить, у літі, а се годило-б ся із порою, зазначеною у заголовку і було би доказом, що Микола jun. дати оригіналу не зміняв), обняла його дрімота і він заснув. Тоді станула перед ним минувшість — мов у калейдоскопі. І бачить він нараз хатину під стріхою, садок і обійстє, зване „На пісках“. Очевидно мова ту про батьківську хату в Николаєві, де Микола Устіянович побачив світ 1811 р. В сім садку бачить він „мудрого дїда“.

Полишаючи на боці обставини дома й першу науку, згадує автор тільки про се, як орел („старий коничейко“) занїс його до Львова, у латинські школи. В душі мрів малий Микола про світло, що розганяє пітьму — значить, їхав радо до школи. Се й годило-б ся із біографічними вістками у Огоновського [1]).

Минали літа, хлопець ріс, його образованнє збільшало ся, а в молодому благородному серцї зростало почутє братньої любови й охота положити житє за народню волю. Що вплинуло на таке уладженнє думок Устіяновича, сього він не поясняє, але здаєть ся, сї слова не були пустою фразою; в них змальовано справдїшнїй настрій душі поета в сім часі.

А була се пора польського повстання 1830/31 р., а після його упадку пора революційної польської пропаганди у трийцятих та сорокових роках минулого віку [2]). Між прихильниками польського руху опинив ся й наш Устіянович, якого втягнено у польські конспірації, як він сам признає се у „Вспоминах“. Устіянович носив тоді навіть польську одіж по свідоцтву Якова Головацького [3]) й його самого [4]).

---

[1]) Op. cit., стор. 394.

[2]) Порівняй про сї часи: Матеріяли й замітки до історії національного відродження Галицької Руси в 1830 та 1840 рр. Зібрав і пояснив Михайло Тершаковець. У Львові, 1907 (Укр.-русь. Архів т. II); його-ж: Гал.-рус. літ. відродженє. Львів, 1908; вступне слово проф. К. Студинського до „Кореспонденції Якова Головацького в літах 1835—49“. Львів, 1909 і його-ж: Польські конспірації серед руських питомців і т. д. (Зап. Наук. Тов. ім. Шевч. за рр. 1907 і 1908), де й зібрана відповідна література.

[3]) Воспоминаніе о Маркіанѣ Шашкевичѣ. Литер. Сборн. Гал.-рус. Матицы. 1885, стор. 14.

[4]) Изъ автобіографіи. Лит. Сборн. 1885, стор. 42.

Тут належить замітити, що пояснення прихильности до Поляків в сім часі в друкованій автобіографії не покривають ся зовсім із „Вспоминами“. Бо коли в „Литературнім Сборнику“ старається ся Устіянович виправдати своє поступованнє тільки зверхнім способом — польонізаційною системою, у своїй неофіціяльній сповіді надає він своїм тодішнім симпатіям більше ідейного підкладу і признає се зовсім явно. Се признаннє знаменне, коли зважимо, що Устіяновичеви було вже 73 літ: воно свідчить, як щирі сї спомини і як сильно відізвали ся в ньому молодечі мрії.

Та не довго пробув він у польському таборі. Незабаром вступає він на властиву дорогу, звертаєть ся до свойого народу. Сю переміну в своїй душі малює він сам у своїх друкованих споминах в „Литературнім Сборнику“ й подає ту такі причини свойого звороту від польського до руського табору: 1) революція чи радше повстаннє; 2) примір инших Славян; 3) тонкі почування, які викохала в його душі мати. У „Вспоминах“ знає він иншу причину сього. Він каже ту, що його розум пізнав ся гнет „на лисах барвлених“ [1]). Він зрозумів, що тая воля, якої хотїли добивати ся панове для руського люду [2]), се лиш „крайна недоля“. І тодї розвіяли ся памороки в його голові і стид окрив його. Отже причиною сього, що він покинув польський табор, мало би бути глибоке внутрішнє переконаннє. Се не видаєть ся нам дуже імовірним і відай скорше належить таки приймити його поясненнє у друкованій автобіографії.

І засоромлений станув він тодї перед престолом Всевишнього, склонив колїно „перед апостолом Єго, що на земли живой правди вчит“ і просив, щоби його приняв на службу Богови, бо туди кличе його любов, надія і віра. Сей апостол — се безперечно епископ, а сї слова мають тільки значити, що Устіянович записав ся на богословє. Знаємо із його біографії, що опісля, коли він був на III роцї теольогії, прийнято його до семинарії 17 вересня 1835 р.[3])

[1]) Сей висказ пригадує байку Ів. Гушалевича: „Вовк, баран і лис“, друковану свого часу як раз при кінцї статї Устіяновича.

[2]) А революційні відозви з того часу до руського народу говорять богато про волю. Ось напр. початок такої відозви з 1837 р.: „Wilniśmo tohdy, koły robymo szczo choczym“ і т. д. (проф. Студинський, Польські конспірації, у „Записках“ т. LXXXII, ст. 129).

[3]) Огоновскій, op. cit., стор. 395. Замітимо, що в своїй автобіографії кладе сам Устіянович дату сього прийнятя на 1836 р. (Лит. Сборн. 1885, стор. 43). Ся дата відай певнїйша.

IV.

Про семинарське житє Миколи Устіяновича маємо доси тільки скупі вістки. У своїх обох друкованих автобіографіях говорить про се Устіянович дуже мало. Він згадує тут коротко про свою знаємість із Шашкевичем, Головацьким і Вагилевичем і звертає відразу на свій стишок „Слеза“ та на відомі неприємности, на які наразила його участь у літературних працях. Огоновський знає також не богато більше сказати про сей час у житю поета. Наші „Вспомини“ докидають до того кілька цікавих причинків.

Тут розказує Устіянович, що в семинарських мурах громада галицьких питомців ділила ся тоді на круги „все після напряму, що в крузі проводит“. І не згадуючи на жаль нічого близше про сі кружки, оповідає він дальше, що він сам вступив у кружок „волнодумних“. І сих „вільнодумних“ характеризує він як людий, що надіяли ся відродження Червоної Руси, йшли слідами „украинских мужів бистроумних“ та брали ся до роботи над народом чи то беручи участь у літературних занятях, чи то дбаючи про народню просвіту й про усуненнє народніх хиб. Одушевлений сею програмою — додає Устіянович цінне признаннє — почав він ступати слідом Маркіяна.

Сі слова показують, що між тодішньою богословською молодіжю запанував живійший рух, який довів до утворення кружків — так переслідуваних і виловлюваних у сю пору властями. Велику заслугу в розбудженню сього руху мав очевидно Маркіян Шашкевич, що стояв — як виходить із стилізації Устіяновичевих споминів — на чолі кружка „вільнодумних“. Коли-ж роботу Маркіяна признано вільнодумною, — сумнівне, чи він сам називав би так свій кружок — то для нас зовсім ясне, чому вона видала ся серед тодішніх поглядів декому такою небезпечною і чому Шашкевичеви довело ся переходити такі митарства. На дорозі Маркіяна „вороги, мов безроги рили“ — каже з очевидним негодованєм Устіянович. І сі вороги, про яких поет не згадує нічого близше, стягнули лихо і на Устіяновича. В 1836 р. видав Устіянович перший свій віршик, відому „Слезу“ з нагоди смерти Гарасевича.[1]) Він сам називає сей віршик нездарним твором[2]), отже й не диво, що його ви-

[1]) Близше про неї гл. у Огоновського, op. cit. ст. 396.

[2]) „Ребяческая лепеть реченного стишка не стоитъ воспоминанія“ — каже він у „Лит. Сборн.“ 1885, ст. 43.

смівали за нього, як признаєть ся він у „Вспоминах“. Певно мова тут про Осипа Левицького, що написав проти „Слези“ — „Слезу над слезою“, де (доволі недотепно) стараєть ся виказати неуцтво Устіяновича й громади, до якої він належить.[1])

Та інтересне ту питанне про відносини Устіяновича до Шашкевича. У „Литературнім Сборнику“ пише наш поет, що „Слеза“ зблизила його до Маркіяна й вони полюбились.[2]) Виходило би отже, що „Слеза“ повстала без впливу Шашкевича і що Устіянович додумав ся самостійно до того, що належить писати народньою мовою. І відай під впливом сих слів писав Огоновський: „Будучи ще студентомъ философіѣ стоявъ онъ (Устіянович) мабуть по-далеки одъ кружка Маркіянового“.[3]) Із наведеними словами Устіяновича не годять його власні спомини у „Родимім Листку“, з яких виходить щось инше. З ними сходять ся і „Вспомини“. Устіянович признає в них виразно, що він, починаючи співати, ступав слідом Маркіяна. І розуміють ся, тільки ся вістка може бути правдива, а вістка в „Литературнім Сборнику“ якось баламутна.

Справа „Слези“ представляє ще одно неясне питанне, якого не розвязують зовсім ясно і „Вспомини“. Надрукованне сього стишка стягнуло на Устіяновича — як він сам оповідає — велике лихо. Політичні власти звернули на нього пильнійшу увагу, у нього відбула ся ревізія, його нотовано на втрату tituli mensae і піддано під поліційний догляд, який знято що-йно 1848 р. Огоновський, подаючи отсі вістки з автобіографії в „Родимім Листку“, не може зрозуміти, чому так стало ся. Віршик не подавав до того найменшої причини. Син поета Корнило розказував, що причини сих переслідувань належить шукати ще в подіях два роки тому назад, коли то Микола написав польський революційний віршик і мусів через се виступити з семінарії. Коли-ж він виступив із „Слезою“, названо його Москалем і знова з сеї причини мав він неприємности.[4])

[1]) Огоновскій, op. cit., ст. 396—398. Осип Левицький був спільним ворогом Шашкевича й Устіяновича — він осудив остро взагалі „Русалку“ в брошурі „Listy tyczące się pismiennictwa ruskiego w Galicyi“. Пор. проф. Студинський, Кореси. Я. Голов. 1835—49, ст. LXX і дал. — Тершаковець, Відродженє, ст. 79 і його „Матеріяли“ до історії національного відродження, ст. 229. Та се не перешкодило йому опісля (1848 р.) назвати Устіяновича клясиком під оглядом мови.

[2]) Лит. Сборн. 1885, ст. 43. [3]) op. cit., ст. 395.

[4]) Огоновскій, op. cit., ст. 399—400.

Як би воно там не було, із „Вспоминів“ та инших згадок Устіяновича виходить ясно, що причиною ревізії у нього була таки „Слеза“ — чому, про се вже можуть бути ріжні здогади: але мусїло ту заважити й се, що Гарасевич був не дуже милий митрополитови.[1])

Та додамо, що „Вспомини“ (о скільки можна вносити з неясної їх стилїзації на сьому місці), кажуть також, що начальство „струсило“ тому, бо Устіянович ішов дорогою, витиченою Шашкевичем. При тім згадуєть ся про цитованих висше ворогів, що „мов безроги рили“ на неубитій ще дорозї Маркіяна. Тими ворогами були здаєть ся люди в роді Дмитра Мохнацького, що то зробив донос на Маркіянів кружок, представляючи його русофільським.[2]) Тому то й мав рацію Корнило Устіянович, коли говорив про се, що його батька названо Москалем. Що вороги, які спричинили ревізію, знаходили ся як раз між прихильниками Поляків, се посвідчають уже зовсїм виразно „Вспомини“, коли кажуть, що над їх автором розтягнено поліційний догляд тому, що він задумав „мабудь таму класти самовладзтву полской товариской мови“, а завести на її місце руську мову. Відомо, як Полякам було не на руку національне пробудженнє Русинів, котрі від тепер місто будувати Польщу, ставили ся навіть ворожо до неї.

Та часи вже змінили ся, у „Юра“ почало світати і скінчило ся тільки тим, що полишено поліційний дозір над Устіяновичем і не карано його нїчим тяжшим. Стало ся се певне тому, що підчас ревізії нэ найдено таки нїчого підозрілого — навіть „Читанки“, за котрою побивали ся власти, не мав Устіянович у себе — а до того наш поет знайшов собі якогось протектора у консисторії — про се свідчать недвозначно слова про свитаннє у Юра. Сим протектором був безперечю Григорій Яхимович, з яким лучили Устіяновича в семінарії тїс-

---

[1]) Ревізія представлена докладнїйше в „Укр. рус. Архівї“ т. III і у Терщаківця Гал. рус. вір., ст. 43. Про Гарасевича ibid., ст. 122—123.

[2]) Взагалї, хто належав до Маркіянового кружка, міг тодї підпасти підозрінню в симпатіях до Росії — передовсїм з того часу, як митрополит Левицький, ідучи за Венедиктом Левицьким, перекрутив в урядовій реляції про Шашкевичеву „Зорю“ його прибране імя Руслан на Russland. Сей куріозний у своїм роді акт, надрукований у проф. Студинського, Кореси. Голов. 1835—49, ст. CXXV—VII.

нійші звязи.[1]) І тому його висвячено в день св. Івана (відай 1838 р.), а разом із ним двох щирих другів Маркіяна (оден із них — се може Семен Плешкевич, а другий чи не Бульвінський або Ловицький). Пращаючи ся з собою, зложили вони знаменну присягу, що будуть жити все прикладно, учити молодшу братію, плекати рідню мову й любити щиро Русь.

V.

Опісля згадує Устіянович коротко, що його післали у Вовків коло Львова, а після трех літ у Славсько в Скільщині. Було се 8 мая 1841 р.[2]) Тут пробув він свій мужеський вік — 28 літ із невеликою перервою, коли то його покликано до Львова на редактора. Не диво отже, що сей час згадує він ревними словами. Супроти короткої вістки у Огоновського, що „будучи парохомъ въ Славску ставъ Устіяновичь проявляти вельми хосенну дѣяльнбсть въ напрямѣ просвѣтнбмъ и національнбмъ“, характеризують „Вспомини“ дуже докладно тамошні відносини. Пильно він тут працював, хоч робота була трудна і здавало ся, безнадійна. Та несподівано видала вона плоди, бо верховинський люд ще незіпсований. З якоюсь особлившою сердечністю згадує Устіянович верховинські народні пісні — вони мали на нього могутній вплив, як се й видно з його творів. І він полюбив щиро сі пісні, коли ще 1884 р. присвячує їм повних 8 строф автобіоґрафії. Від них учив ся він богато. Отже з найліпшого жерела, від народу вчив ся Устіянович мови. А як знаємо, вчив ся її не від тепер, бо вже у семинарії працював пильно над словарем.

Та хоч як пильно черпав Устіянович із сеї криниці, все таки плоди його літературної дїяльности були невеличкі, бо топили ся все „в филях Дністрових“. Здаєть ся, має се значити, що його літературні проби з того часу (до 1848 р.) були невдатні. Тільки раз „достигла живой капля мови“, коли складала незабудьку на могилї Маркіяна. Се йде мова про елегію: „Згадка за Маркіяна Шашкевича“, видану 1848 р. Ще давнійше (1846 р., як догадуєть ся Огоновський) написав Устіянович сей стих польською мовою, та його годі було тоді напечатати — певно бистре око митрополита й цензора доглянуло її завчасу.

---

[1]) За почином Григорія Яхимовича працює Устіянович разом з иншими питомцями над руським словарем. (Тершаковець, Відроджене, ст. 43.) [2]) Огоновський, op. cit., ст. 400.

VI.

Настали бурливі часи 1848 р. З певним теплом згадує їх Устіянович, а навіть очевидно симпатизує із тодішніми заворушеннями, бо вони принесли народам волю. І для Галича засіяла свобода, знесено панщину, а мужика зрівняно із усіми — самоволя мандаторів упала. „Під властей державних жичливим надзором“ (з огляду на Русинів се зовсім вірно!) заводять ся нові порядки, самоуправа.

Наслідки таких основних змін проявляють ся на Галицькій Україні зараз так, що всякому впадають в око. Щезають старі деревляні церкви, а на їх місці виростають величаві храми і школи сотками — автор попадає вже в гіперболю! Русь просвічуєть ся „під впливом додатним своих панотців“ і покидає „чужих богів“. Як видимий знак пробудження Руси здвигаєть ся „Народний Дім“, посвячений „штуці и науці, словесному труду, торговлі и промислу“. Основуєть ся музей для цінних книжок, відкриваєть ся бурса для бідних школярів, повстає кружок „Бесіди“. Знайшло ся місце і для руських старинностий і для руської сцени і для живописи і для хору і для музики і для живого слова. Пішли віча, вечерки, забави, научні виклади. Заложено низшу й середню школу, поставлено величаву церкву, заведено друкарню. Все тее містить ся при „Народнім Домі“ — тільки шкода, що перебігаючи такі великі простори часу, не бачив автор, як і хто робив сю роботу.

Так само баламутно, бо в суміш без розбору, говорить він і про часописи: „Галицка Зоря, и Вістник, Неділя, Мета, Вечерниці и Галичанин, Батьківщина, Слово и Листок з Поділя, Наука и Діло[1]), Письмо з Буковин“ — всьо тое розходить ся і між нашою інтеліґенцією і між простим народом та скріпляє — по думці Устіяновича — національну свідомість. Се, як бачимо, простір часу від 1848 до 80-тих років XIX в. До того ж годі всї ті часописи поставити в оден ряд, бо їх цїли часами просто противні. Та Устіянович мішає усьо разом — на лад тих старої дати патріотів, що то тїшать ся кождим руським друкованим словом, не розбираючи навіть, яке воно. І стала Русь розвивати ся — оповідає дальше Устіянович — у всїх напрямах, тільки в двох не могла двигнути ся: в штуці й грошевих справах. Що до першого, то вину сього добачує автор

[1]) Згадка про „Діло“ служить найліпшим доказом на се, що „Вспомини“ повстали після 1880-го року, а не в 70-тих роках.

дотепно у браку „покрову“, а що до другого, то винен тому занепад торговлі й промислу, яким стає на заваді — Жид! І кінчить ся сей огляд якимось неясним висказом, що тії „запори“ спиняли культуру й поступ і здержували „загальний просвітний наклін“ „соромними штучки“ ледви з десять літ. Що се значить, не вміємо сказати. Хиба ту мова про долю Маркіянового кружка до 1848 р.

Сей рух захопив і нашого поета. І він кинув ся на літературне поле. Почав редагувати „Вѣстникъ“ (себто „Галичо-рускій Вѣстникъ 1849—1850 р.), складати вірші й писати повісти з життя Верховинців.[1]) А щоби загрівати других до літературних праць, клав він ріжні підписи під своїми творами. Він іменно думав, що йому вдасть ся скритись під псевдонімами „Дротаря“ і „Йора“, а світ возьме сі писання за твори нових, молодих поетів, які можуть легко піти в забуте, коли не подобають ся. До того робив він так „з уваги на письма о знакомих моих и имени власним“ — значить, сі писання оперті на подіях з життя самого поета та його близьких; хоч з другої сторони у „Литературнім Сборнику“ поясняє Устіянович сі псевдоніми не так ідеально: вони походили з недовіря у власні сили й страху перед самохвальбою.[2]) Воно й так могло бути, що всї вичислені причини вплинули на уживанє псевдонімів, тим більше, що як побачимо низше, Устіянович мав і поважнійші причини до того. Та вони йому не помогли богато — його „хитрість“ зараз відкрито.

VII.

Далі перескакує Устіянович на шістьдесяті роки й старає ся схарактеризувати їх. При сім висказує він такі погляди, яких по всій його діяльности того й пізнійшого часу нїхто не надіяв би ся. Тому ся частина не тільки поясняє деякі прояви серед тодішньої нашої суспільности, але вона служить заразом цінним документом для пізнання душі й характеру Устіяновича.

З дивом читаємо зараз слова, що коли молодіж рвала ся до дїла відродженя галицької Руси, „Москва лишь и Полща дивились маркотно, шукаючи способу взріст сей убить“.

І трудно нам повірити, що се слова того самого чоловіка, який ще так недавно заявляв у своїх автобіографіях,

[1]) Кромі відомих має бути ще одна така повість у рукописї. Устіянович мав її написати ще у Славську і дав їй заголовок: „Мирові лани“. (З листу п. Бобикевичевої). [2]) Литер. Сборн., ст. 45.

що він від перших починів своєї літературної діяльности склонював ся до обединення, а писав „галицьким нарічєм“ тільки з конечности.

Тепер бачимо очевидну зміну в поглядах Устіяновича, яку ми й старали ся висше пояснити святкованнєм ювілею й подіями після нього. Може ще належить додати до того вплив синів Устіяновича таких, як: Корнило або Микола. В кождім разї осудженнє москвофільства очевидне — свідчить про се ціла VI глава „Вспомин“. Починаєть ся вона знаменною апострофою до Богдана Дідицького, де натякаєть ся, на 1866-тий рік і відому статю: „Поглядъ на будучность“. Так відай належить розуміти висказ Устіяновича про се, що галицькі Русини надіяли ся по Дідицькім нового віку, а тим часом він заніс їх своїм „Словом“ (відома часопись) у Москву.

Роля Дідицького в житю Устіяновича загадкова — як взагалї невияснені тай загадкові характер і діяльність сього чоловіка. Їх тіснійша приязнь датуєть ся ще з часів редаґования „Галичо-руского Вѣстника“ Устіяновичем, коли то між иншими й Дідицький був його помічником, хоч їх знаємість сягає далеко поза 1849 р.[1])

Які були в сім часї поглядн Дідицького, не знати певно: досить, що він думав тодї ще про „украинско-хлопоманскую“ літературу. Та той 1849-тий рік, що приніс такий зворот у малокритичних ще й короткозорих умах частини галицької України, спричинив також зміну і в поглядах Дідицького — як вірити йому самому. З прихильника проґрами Галичан 1848 р. стає він москвофілом.[2]) Сам Устіянович москвофілом у сім часї ще не був, противно він із питомим собі патосом обстоював горячо народню мову. Чи знав він про перелім у поглядах Дідицького? Можна сказати з усякою певністю, що ні. Дідицький, зручна звичайно людина, певно не зраджував ся перед шефом із своїми гадками, хочби тільки тому, що міг би втратити місце. А до того він аж до половини 60-тих років був звичайно при-

[1]) Сам Дідицький оповідає про се в своїх споминах: Где-що до исторіи азбуки и языка Галицкой Руси. Изъ свое-житьевыхъ записокъ Богдана А. Дѣдицкого. Вѣстникъ „Народнаго Дома“. Львовъ, мартъ 1906, ч. 3, ст. 42.

[2]) Про сю переміну в своїх поглядах говорить Дідицький широко у що йно згаданих своїх споминах і приписує її безпосередному впливови Москалів, що як раз 1849 р. переходили Галичину в дорозї до Угорщини. (Вѣстн. „Нар. Дом.“, февраль 1906, ч. 2, ст. 31—33).

хильником повільної роботи в обединительнім напрямі, веденої хитро підпольними шляхами. Тому на тепер обмежив ся він, здаєть ся, тільки на здержуванню протимосковських статий у „Вѣстнику“.

Сам Дідицький натякає на се, хоч із иншого боку, у своїх споминах, коли каже, що пр. А. Ґолуховский, який знав великоруську мову, часто робив Устіяновичеви острі докори за се, що мова „Вѣстника“ так само як і „Зорі“ москалїзуєть ся.[1]) Помагав Дідицькому щиро у московщенню „Вѣстника“, а навіть ішов ще дальше від нього, Іван Головацький; а противив ся сьому всею силою Михайло Коссак, який одначе не міг зробити богато, бо хитний Устіянович — у котрого очевидно погляди на мову не були зовсім ясні — перехиляв ся звичайно на сторону Головацького й Дідицького[2]), хоч сам відай не відчував того. Та як би воно там не було, „Вѣстникъ“ за редакції Устіяновича стояв отверто по сторонї прихильників народньої мови. Тодї мусїв Дідицький пізнати близше Устіяновича та його погляди. Він зрозумів, що Устіянович се дуже гарна сила в народовецькому таборі, яка своїм таланом та патетичним одушевленнєм для України-Руси може наробити богато лиха обединителям. І може вже тодї зродила ся в голові Дідицького гадка, щоби зробити такого чоловіка нешкідливим: або приєднати його для своїх змагань або змусити покорити ся їм. Мягкий характер поета як раз помагав усьому. Та все таки дїло було не легке і не скоро вдало ся. На се треба було виждати, а як раз у такій повільній роботї умів бути Дідицький sui generis майстром, як про се свідчить наглядно його редакторська дїяльність.

У 50-тих роках виступав Устіянович остро проти Дідицького і оба вони — як представителї ворожих таборів — вели між собою тиху, завзяту боротьбу[3]), а вже 1861 р. стояв наш поет очевидно під подавляючим впливом сього чоловіка, коли оголошує оборону Дідицького, якому Платон Костецький закинув московщенне галицької Руси.[4])

Із наведеної апострофи „Вспоминів“ бачимо, що Устіянович вірно уважає Дідицького головним мотором москвофільського

[1]) Где-що до исторіи азбуки, ст. 47.
[2]) Ibid., В. Н. Д. ч. 4, апрѣль, ст. 57—8.
[3]) Проф. Студинський, Кореспонд. Голов. 1850—62, стор. XCVII і сл. [4]) Огоновскій, l. c.

руху[1]), якого орґаном була часопись „Слово“. І виходило би з тих слів, що як раз Дїдицький повів Устіяновича в москвофільські нетрі, дарма, що Устіянович голосив колись, що він став москвофілом ще 1849 р., коли то Антін Петрушевич виступив на зборах „Матиці“ із звісним твердженнєм, що мова Москви є чистою руською мовою, основаною на полуднево-руських елєментах. Ту можливий і такий здогад, — що Дїдицький, який довго не любив манїфестувати ся надто з своїми правдивими переконаннями, спонукав Устіяновича написати таке, щоб сим способом крити ся за плечі Петрушевича і тим успішнїйше вести москвофільську аґітацію або — зломаний Устіянович взяв з власної волї в оборону свойого ворога. Чому так могло стати ся — се легко виміркувати з тодїшніх відносин. Устіянович був дуже бідний (видно се хочби й з наведеного низше листу із 1869 р., який доказує, що чужі люди — петербурське „Общество для пособія нуждающимся литераторамъ и ученымъ“ — уважали потрібним запомагати його таким невеличким датком, як сума 75 рублїв)[2]). Москвофільство ж було тодї сильне, отже Устіянович, не хотячи наражувати собі ще більше уже й так неприхильну йому консисторію — пішов, куди вітер віяв. Тим більше так могло бути, що Платон Костецький, котрого різка статя в „Przeglądzie powszechnym“ викликала отсю відповідь Устіяновича, порушив уже надто страшні факти москвофільських репресій як раз супроти нашого поета. І від сеї хвилї датуєть ся його звороть до москвофільства. Що сї здогади мають якусь реальну основу, се буде ясно кождому, хто знає сї часи. Ми не будемо розводити ся ту ширше над сим, бо се всьо обговорене докладно у відомій книзї проф. Студинського, який і займаєть ся там ширше особою Устіяновича та його переслїдуваннями.[3])

А сї переслїдування були справдї такі, що вони загнали

---

[1]) До многих відомих уже в сеї области фактів додаю при кінцї ще два прецїкаві листи з Росії, писані 1868 р., які доказують, що Дїдицькй був посередником у побиранню славних „пособій“. Вже се одно свідчить, чим був Дїдицький у москвофільському таборі 60-тих років, коли удостоїв ся такого довіря. Інтересно, що сї листи знайшли ся між паперами Івана Гушалевича.

[2]) Тільки не можемо вийти з диву, чому се письмо, хоч адресоване до Устіяновича, знайшло ся між паперами Івана Гушалевича.

[3]) Гл. проф. Студинський, Кореспонд. Голов. 1850—62, ст. CXLVI і сл.

Устіяновича з кінцем 50-тих років у дуже прикре положеннє. І треба було дуже сильної волі, щоби не впасти. У нашого бідолахи її не було і його зломано зараз. Він хотів конче видобути ся з гір, а коли засвитала йому надія на красшу парохію, Розділ — він стратив голову: перекинув ся у польський табор, став побивати ся за латинською азбукою (були се часи славної азбучної війни 1859 р.), а коли Роздолу все таки не дістав, покорив ся москвофільській компанії. Тодї то (1861 р.) напечатав він у „Слові“ статю, в якій сказав, що він уже від давна, хоч несвідомо, був обединителем.[1]) Така була ґенеза Устіяновичевого москвофільства. Яку ролю відіграв при сім Дїдицький — годї певно сказати ізза браку документів. Натяки Костецького і апострофа „Вспоминів“ кажуть догадувати ся, що Дїдицький був вмішаний у сю справу, тим більше, що статя Устіяновича появила ся в його таки „Слові“.

З початком 60-тих років станув Дїдицький справдї високо. Вже протягом 50-тих років став ся він конче потрібний для „Погодинской колоніи“. Як журналіст з уподобання вів він редакції ріжних часописий і прислугував ся москвофілам своїм умілим та хитрим поведенням. Він і похвалив Україну і виступив в оборонї народньої мови — заводячи тим часом за кулїсами поволи великорущину й обединительного духа в наше письменство й нашу суспільність. Так думав він злагодити неодин важкий спір і поставити дїло обединення на кріпких основах. Тому покланяли ся його таланови москвофільські дїячі, а з ними і вся майже галицька Україна. Передовсїм ясно заблисла його зоря 1860 р., коли він повернув з Відня і взяв ся до видавання „Зорі галицкої яко альбумъ на годъ 1860“.[2]) Користуючи ся тим положеннєм, став Дїдицький видавати з підмогою М. Качковського 1861 р. часопись „Слово“, яке одначе стояло зразу на нїби то народнїм ґрунтї (чи радше сказати було ведене в умірковано-москвофільськім дусї), а доперва після 1866 р. навернуло зовсїм отверто до обединення.

---

[1]) Ibid., стор. CXLIX. Замітимо, що у Скільщинї було в сім часї, здаєть ся, більше священиків, прихильних польській справі, як се виходить із листу М. Качковського до С. Литвиновича (з 1859 р.), який жалуєть ся, що деякі тамошні священники говорять публично по польськи. (Матеріалы по истор. возрожд. Карп. Руси. собр. И. С. Свѣнцицкій, Львовъ 1909, ст. 119).

[2]) Гл. проф. Огоновскій, Исторія литературы рускои. Часть II. 1. вôддѣлъ. Львôвъ 1889, ст. 304—305.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-35318

VIII.

Та поки що гадка Устіяновича вертаєть ся ще в давнїйші часи, коли то Галицька Україна стояла під проводом св. Юра. Се безперечно 1848 р. — а може ще й час перед тим. Тодї стояли галицькі Українцї в ласках держави, бо не шукали за границями краю „лакощей нестравних“ — себ то були льояльними австрійськими патріотами і не оглядали ся на Росію. Се й зовсїм відповідає обставинам 1848 р., коли то Русини стали державною партією, яка мала спасти державу від революції.

Та гадка поета переліта́є знова нараз значний простір часу і опинюєть ся перед звісним окликом у соймі, що Руси нема (слова ґрафа Борковского). Сьому окликови надає Устіянович велике значінне — як і колись він заявляв у своїй автобіоґрафії, що сї слова отворили йому очі й спонукали звернути ся в москвофільський табор (очевидно се останнє неправдиве, бо москвофілом був Устіянович уже 1861 р.). Певна річ, що сї слова скріпили становище москвофілів, бо безперечно висказ Борковського був вислїдом якоїсь може обдуманої полїтики та полученої з сим відповідної аґітації — москвофіли знайшли союзників між польською шляхтою.

Та все таки неясне, чому сї слова мали таку велику силу, що зворушили Галичан. Частинну відповідь на се дають „Вспомини“. Ото Устіянович оповідає, що сей оклик, проголошений публично на соймі у Львові, обидив весь край. Між нашою суспільністю повстало велике заворушенне, змальоване безперечно незвичайно вірно нашим поетом. Передовсїм рушила до бою за нашу національність молодіж, піднявши — як виражаєть ся Устіянович, „козацький прапор“. Знова віджив дух України і станув до боротьби із польськими загорільцями.

І подібно, як колись (у „Галичо-рускім Вѣстнику“) дїлив Устіянович наших письменників на чотири лави під оглядом мови (на прихильників староруської, церковнославянської, великоруської й простонародньої мови)[1]), так тепер дїлить він галицьку суспільність на чотири стороництва, які повстали відразу після промови ґр. Борковского. Перше стороництво — се старі Святоюрцї. Три прикмети характеризують їх: вони привикли до поклонів, перед старостою згинають ся в зеро і йдуть слїпо за святоюрським дзвоном. Иншими словами — вони традиційно горді, незвичайно льояльні й інертно послушні. Вони й досї

[1]) Пор. проф. Студинський. Кореспонд. Голов., 1850—62, ст. XII.

кермували нашим рухом — себ то певно від 1848 р., чи від часів митрополита Михайла Левицького. На чолі Святоюрців стояв тоді Кир Спиридон — себ то Спиридон Литвинович (який засідав на митрополичому престолі після Григорія Яхимовича від 1864 до 1869 р., але вів адміністрацію львівської архієпархії ще після смерти Мих. Левицького 1858 р.)[1]). Вже Пелеш зазначує, що він тішив ся „einer grossen Achtung in den Regierungskreisen“[2]), а Устіянович дає до того інтересне пояснення: „Єму директиву впрост з Вѣдня давали, а дальше укази до клиру він слав“.

Не тільки без тіни всякої іронії, а противно із щиро прихильним теплом згадує Устіянович друге стороництво — Українців. Вони бачать спасенне народу в ідеях Шевченка, в них віджив дух Маркіяна. Ціллю їх: „Діlать, як любов лишь до люду велит“. Се стороництво знайшло передовсім богато прихильників між молодіжю, а називають їх народолюбцями, бо хоч вони убогі й голодні, то все таки працюють щиро для просвіти люду.

Третя частина суспільности — Богданова, себ то Богдана Дідицького, котрого Устіянович ставить зовсім справедливо на чоло тодішнього москвофільства. І програму сеї партії розуміє наш поет ясно і хоч був сам її прихильником, говорить про неї не тільки без найменшої симпатії, але противно відкриває із дивним спокоєм погані сторони сього руху.

Повстало воно у Відні — під впливом Раєвского. Сі слова вказують, що Устіянович хоче говорити про се москвофільство, яке обхопило галицьку суспільність у 50-тих та 60-тих роках і видало такі сумні резултати. Всі його кінці губили ся справді у Відні, у гостинних сальонах звісного „батюшки“ Раєвского і відти спливало воно на Галичину, а навіть на Угорщину. Воно надто звісне і представлене докладно у відомій праці проф. Студинського — і ту не будемо розводити ся над ним ширше.

Тут скажемо тільки, що Устіянович має по части рацію, коли говорить, що Богданова партія повстала під впливом Раєвского — передовсім з огляду на Дідицького сі слова вповні правдиві. Соймовий оклик Борковського скріпив її, бо тепер, коли малодушні й слабші характери почали тратити віру у свої сили, наставив на них сіти зручний часами політик Б. Дідиць-

[1]) Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Von Dr. Julian Pelesz. Zweiter Band 1880, ст. 931. [2]) Ibidem, ст. 940.

кий. І богато дало ся тут зловити, може й тільки тому, що стратило віру у справдішній народній ідеал, а доглядїло одиноку опору у безмежному всеславянстві під егідою могутньої Росії. І почало рости москвофільство, подавлюючи своїми сильними впливами всяке протидїланнє. А могло воно показати неодному свою силу, коли мало у своїх руках таку вяжну інституцію, як консисторія. І москвофіли показували свою силу. Ярким доказом сього не тільки справа із Устіяновичем та А. Могильницьким, а й отверті признання самих москвофільських дїячів. Аж надто примірів сього подає кореспонденція Якова Головацького з тих часів.

Способів, якими вела ся москвофільська пропаґанда, бачить Устіянович два: „Слово“ і рубель. Сї два чинники мали приготовити відірванне Галичини від Австрії — певно в 1866 р. Часопись „Слово“ — Дїдицький редаґував її 1861—71 р., відіграє важну ролю у ґенезї москвофільського руху. Була се свого часу одинока більша часопись для полїтики галицької України і вже через се мусїла вона мати великий вплив на неї. А що до „рубля“ — себто грошевих підмог із сторони Росії галицьким москвофілам, то звісно кождому безсторонному чоловікови, що „рубель“ був і є одною з головних причин, чому обєдинительний рух, помимо того, що він такий неприродний, держав ся й держить ся взагалї [1]).

Дальше звертають ся „Вспомини“ до характеристики четвертого табору. Се — „Русїни“, а належать до них: Евсебій з Черкасів, Тома з Полян і краківський Зиблик. Всї вони добре звісні люди, а передовсїм др. Евсебій Черкавський, що був ґімназіяльним інспектором, стягнув на себе ненависть вже від давна доносами на українських учителїв та катехитів [2]) і горячим обстоюваннєм латинської азбуки у галицьких виданнях по мисли звісного пляну правительства 1859 р. У полїтичній дїяльности держав ся він тих самих поглядів, що й у своїй урядничій карієрі.

І згадавши знова про московських „отверженцїв“, що беруть рублї, прирівнює до них Устіянович сих польонофілів, забуваючи може, що й він сам знайшов ся 1859 р. в одному таборі із Черкавським.

[1]) Спеціяльно що до Дїдицького пригадую вище згадане письмо із Росії в справі підмог. Гл. при кінцї сеї праці.

[2]) Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien. Lemberg 1861., ст. IV.

Цікаве ту ще одно: по думці Устіяновича і москвофіли і польонофіли живуть з ласки Поляків — значить, одних і других попирали Поляки в роді гр. Борковского на знищеннє народовців.

Так отже ту зовсім недвозначно відпекується ся Устіянович москвофільства й уважає його просто зрадою супроти свойого народу. Чому так стало ся і то як раз на рік перед смертію поета — се годі вияснити. „Вспомини“ дають на се, як згадано, одну тільки відповідь: святкованнє ювілею поета народовцями. Поза сим ся справа неясна.

IX.

Та поки що тут не кінець „Вспоминам“. Вони характеризують дальше тодішню суспільність.

Наслідок такого розділу суспільности на ворожі табори був сей, що між Галичанами повстали завзяті боротьби, яких остаточним вислідом була загальна деморалізація. На втіху Ляхам, що тішать ся з кождого роздору на Руси, переліцитовують себе Русини у доносах до Відня. А австрійське правительство, збаламучене сею ворожнечою, звернуло ся навіть проти щиро відданих йому Святоюрців. І посипали ся на них громи. Знайдено у них провини проти „святої віри, латинських ксьондзів“, закинено їм, що вони пруть до царя й православя, а вірність престолови й Римови, якою вони чванять ся — се тільки облуда.

Оттак малює наслідки сих доносів Устіянович. Се, що він задержуєть ся довше на Святоюрцях і очевидно не може зрозуміти, чому правительство відвернуло ся від них, показує тільки, що він не конче орієнтуєть ся у відносинах другої половини 60-тих років. Сеж був час, коли почали ся вандрівки галицької інтеліґенції у Росію. Хто не міг знайти у Галичині доброї посади, а міг знайти якого москвофільського протектора, той тільки потрібував зголосити ся до „батюшки“ Раєвского у Відні, а зараз діставав місце у Росії. Найрадше поселювано Галичан по західних ґуберніях: у Вільні і т. д. І йшли вони туди громадами і незабаром бачимо там: Якова Головацького, Лисикевича, Ливчака, Попеля і многих инших.

Богато між ними було священиків, які опісля перейшли на православє, а се кидало понуре світло на святоюрські відносини[1]). У Відні були здавна люди, що вказували правительству

[1]) Богато інтересного матеріялу в справі сих поселенців подає кореспонденція пок. Амвросія Шанковського, професора коломийської, а опісля директора черновецької ґімназії. Приготовляю як раз її виданнє.

на небезпеку москвофільської пропаґанди[1]). Досить буде згадати цензурні остороги „Зорі Галицькій“ підчас редакторства Гушалевича[2]) і т. д. Моторами сього ворожого москвофільству настрою правительства були між иншими: Василь Ковальський, Григорій Шашкевич, Іван Вислобоцький і ин.

І коли св. Юр не міг здержати свойого власного священства від московщення та надати вандрівкам у Росію не так ярке політичне значінне, то очевидно, що його кредит у правительства мусів упасти.

Про сї переселення у Росію знає й Устіянович. Він думає (у великій части вірно), що їх причиною було польське повстанне 1863 р. Воно отворило очі російському правительству і Росія почала шукати між Галичанами людий, які помогли би завести нові порядки у зревольтованих провінціях. Та як звісно, вандрували туди люди без сталого характеру, що вели себе в Росії скандально й дали ся легко ужити як орудіє проти свойого власного народу.

Такі порядки вразили серце поета. Він не міг дивити ся на се спокійно й корити ся слїпо обставинам. Ще якийсь час здержував його огляд на дїти. Та вкінцї він подав ся у Сучаву, де українське слово заживає більшої свободи. І відси з огляду на заходи Поляків післав він заяву „що Галичь всей Руси лишь часть и отлам конечно требує єдиньства и згоди“. Сею заявою було очевидно: „Моимъ друьямъ“.

Та, жалуєть ся поет, даремна була його праця. Його не зрозуміли „нї братя, нї други“. І він свідомий того, чому його не зрозуміли: сей зазив до згоди списаний твердою „панруською“ мовою й не міг тому збудити „пориву до єдности внїшной“. Ба, що більше, сей зазив став „лишь блудним, хоть злудним свїдоцтвом відступства від всього напряму и змагань сорокосьмих лїт“. А тимчасом се неправда, бо він не змінив своїх ідеалів!

Зовсїм ясне признанне — та знова питанне: відки воно взяло ся? Може Устіянович пішов у добрій вірі за москвофільським рухом? Нї, він знав дуже добре його цїли й провідників і — погорджував ними з душі. Так чомуж він ішов за ними

[1]) І правительство само старало ся в сім напрямі вплинути на галицьку суспільність. Так пр. маємо вістки, що з початком 50-их років ректорат віденської семинарії (безперечно на приказ з гори) вів слїдство поміж питомцями в справі їх зносин із пропаґаторами російського напряму.

[2]) Проф. Студинський. Кореспонд. Голов. 1850—62, ст. LVI і далї.

і боронив їх? Прикрі житєві обставини... Се не відповідь! Ні! Устіянович таки змінив свої переконня при кінці життя. Чому — не беремо ся рішати сього. І справді Устіянович вернув до Маркіянових ідеалів, до симпатий до народовців. А що він не згадує нічого про те, яку ролю прийшло ся йому відіграти в москвофільському руху — так не дивувати ся сьому: може бути він хотів перевести на собі експеримент, покришкою щирого бажання згоди на Руси прикрити своє дотеперішнє житє і погодити його з ідеалами Маркіяна. Експеримент не конче удав ся — й зовсім природно. Прихильність до народовецького табору, до українського руху, до ідей Шашкевича й Шевченка повела його до того, що він сам (може й зовсім свідомо) кинув каменем на свою доперішню роботу — не прямо, а осуджуючи гурток, якого був досі членом. Бо годі подумати, щоби Устіянович так несвідомо тільки кинув такі острі слова на адресу Дідицького. І з жалем кінчить Устіянович спомини із свойого життя: він мусів замовкнути — його роля скінчена. Але будучність покаже, що він правий — побачимо, куди доведуть роздори. Та поетови не діждати сього — він уже над гробом. Се й властиво кінець споминів.

Як закінченнє додано оповіданнє про відвідини двох молодих людий, що збудили його із задуми. Був се Пан і Господин, а оба дерли собі з рук Устіяновичів листок „Друзьям моимъ“. На питанне, чого вони собі бажають, просив Пан люшні до воза, бо хоче поїхати на Україну відвідати гріб Шевченка, Господин знова просив колеса, бо хоче поїхати в Москву і Київ зложити поклін усім тим, що брали нас в оборону та познакомити ся при сій нагоді близше і з українськими людьми. Та місто того дає їм поет раду спрячи разом коні і так поїхати на Україну і в Москву. Оба подорожні послухали його і жили від тепер у щирій приязни.

Се закінченнє значить просто, що мимо того, що Устіянович почув симпатії до українського руху, він зовсім до нього таки не пристав. Давня привичка взяла таки гору і він витворив собі зовсім баламутний ідеал згоди між москвофілами й народовцями. Тільки його москвофіли — се не москвофіли покрою Дідицького. Вони прихильні і українському народови. Та все таки самого поета манив блеск Москви золотоверхої, матушки Слави.

От такі тії „Вспомини“. Житєписних даних подають вони небогато, бо взагалі поет ховаєть ся поза малюнок подій, та за те для характеристики Миколи Устіяновича мають вони першорядне значіннє.

МАТЕРІЯЛИ.

1.

Сучава.

Сон внучки.

(1884).

Під мїсяць рогатий,
Під ясноє сонце,
Взніс коник крилатни,
Під Боже вікопце
Саме, сей почи мене.
Я з ковика зсївши
Колїна склонила,
И руки зложивши
Так Богам просила
О все, що в небї цвите.
Дай, Отче нашь, волї
Всей руской краинї,
Даруй лїпшой долї
Всей руской родинї
Що рве, окови з себе.
Що ломит кайдани
Рабства и неволї,
Зтрясає лахмани
Мужицкой недолї,
З себе, до волї ся пне.
Що радаб прозрїти
В той тьмї, що морочит,
И искров просвїти
Черва, що Русь точит,
Гризе, здуситись бере.
Молилам, Всевишний,
Не дай нам пропасти,
Весь нарід не грїшний,
Між грїшним по части
Все є, и праве житье.
Не дай, милостивий,
Нам Боже упасти,
И всяк блуд вредливий
Поможи отрясти,
Бо жре, давит и гнете.
А Господь спогляне
На мене сердито,
И каже: „Не вяне
Пшениця, ні жито,
Лиш пне колосье своє
Горї, хоть вихрами
Долї придавлене
Поклалось містцями
В яри не спасене,
И жде, ажь жнива дійде.
И Русь колись буйну
Сваволя убила
И нинїшну сумну
Долю зготовила
Проте в рабствї жие.
Но скоро дозрїє
По Руси всей воля,
Просвїта паспїє,
Правда, згода, доля
Взійде, єй сонце свїтле.
Вертай же в долину,
Розказуй повсюди,
Що Русь Украину
Небо не забуде,
В час ще Мессїю пішле.
Дїдусеви мому, все я пробудившись,
Сказалам потому, а дїд прослезившись
Рече, мене лишь смерть жде.

2.

Славско.

Кінь и пес.

(байка, 1869).

1.

Біг раз пес через овес
И подибав коня.
„Що ту дієшь без колес
Не вночи, лише за дня“.

2.

„Бачу пасти забаглось
Мосцї паничеви,
Але дїло не вдалось“,
Каже пес коневи.

3.

„Бо за мнов иде стрїлец,
Як побачит Тебе,
Спитає мя на конец,
Чий овес и чие

4.

Поле се, що ти го спас?“
На то коник псови.
„Я лишь в краю и то раз,
Дібрав ся к вівсови“.

5.

„Але ти псе и твій пан,
Дик, медвїдь, птах, коти,
Кожде збїже, кождий лан
Толочат день и в ночи“.

6.

Відповівши псови кінь
Хвіст в гору зпинає,[1])
Искри бье о тверду рінь,
В село улїтає.

3.

Сучава в Липню 1884.

Вспомини.

I. Сиджу раз в затїню конаристой липи,
Столїтной бабусї, що в часта бувало,
Татарви и Турків видала розсапи
И пекло погане, що к ним приставало.

За хвилю дрїмота мене старовину
Обійме, в сон зложит прижмуривши очи,
И мов ту безсильну, малую дїтину
Уносит в Морфея преділи урочи.

Як в калейдоскопї снуют ся, зміняют,
То краю образи то прошлих лїт дії
Померши воколо до чину ставают
За долю и волю, мечти и надії

На раз я там бачу під стріхов хатину,
Садок и обійстье, що звут на пісках,
И всю так молодшу, як старшу родину,
И мудрого дїда в садку при пчолах.

[1]) Ту щось витерто.

Помнью, як під осїнь вірла випускаю,
Орел підпимаєсь гень к небу поволи,
А дїдо мій кличе: „Держись Николаю
Орел тя до Львова уносит до школи

И бачь — везе орлик, старий коничейко,
До шкіл до латиньских пахоля цїкаве,
В души молоденькой співа соловейко
Що тьму розганяє лиш світло яскраве.

II. Минают доби, рік уходит по року,
Що хвиля втискаєсь новоє вражінье,
И мов золотистий луч сонця з востоку
В душу мою жлобит нове впечатлїнье.

И так розвивались понятїй громади,
Незпаного свїта тайни, чуда, дива,
Вселенной природа, естеств миріяди,
Всего сотворіня безлични огнива.

Крім того богацтва шкіл висших науки,
Що мислить лопчно и правильно вчили
И змисли скрїпляли, роздали ся звуки,
Що в сердцью шляхотни чувства розбудили.

Почутье братерства, взаимной любови,
Охота до жертви за братную долю,
Готовість проляти за нью струю крови,
Житье положити за народа волю.

Помнью, як хвилево в подібним настрою,
Завозваний мріями ошоломлених,
Чувством я скланяв ся[1]) за Полщу до бою,
No розум спізнав ся на лисах барвлених.

Бо скором побачив, що паньская воля,
Якой добиватись панове хотїли,
Для руского люду, лишь крайна недоля,
Помрока опала, руки здеревїли.

И стидом окритий стаю пред престолом
Того, що вселенной сам керму держит
Склапяю колїно перед апостолом
Єго, що на земли живой правди вчит.

[1]) При сих словах щось витерто.

И кажу: „Владико создателя міра
Прийми мене в службу, Адонай, Єгови,
Любов мене кличе, надія и віра,
Учить ся той правди, що гріха окови

Науков лишь крушит евангелской вїри,
Що множит між людом чувства благородни,
Бо Господа Бога велит над всї мїри
Любити, а ближних, як дїти Господни.

III. В стїнах семинарских алюмнів громада,
З Днїстра, Сяну, Буга и Пруту допливів,
Ся буйна и плодом богата розсада
Людовой просвїти, шляхотних поривів

По меже собою на круги ся дїлит,
Все [1]) після напряму, що в кругї проводит.
Тожь скорше товариш молодшийся звїрит
Такому, що с ним ся свим поглядом годит.

Так одже вступив я в кружок волнодумних,
Що Руси червоной відродженья ждали
И в слїд украинских мужів быстроумних
Народ заумерлий збудити ся брали,

Подвигами будьто на полю словесним,
Будь заходом щирим около просвїти
И Руси пороки с дозволом небесним
Рабство, лїнь, невіжу старались лїчити.

Тим пірваний прудом почав я співати,
Почав Маркіяна ступати я слїдом,
Хоть першій нескладний яли [2]) висмївати
Стишок мій посмертний „Слезу“ то я свїдом

И вчинку моєго и Русальки цїли,
Не звернув з дороги, єще неубитой,
По нейже вороги, мов безроги рили,
Як звикло бувало в рїчипосполитой.

Начальство струсило, здало вижше справу,
До Юра самого, узнавши конечним,
Щоби загрожену спасати державу,
Дозір полицейскій над так небезпечним

[1]) Щось вишкребтано.
[2]) Сї три слова підшкребтано.

Пташком, що задумав мабудь таму класти
Самовладатву полской товариской мови,
И бесїди руской в Галицкой области
Слаби осьмїлив ся скріпляти основи.

No вже и у Юра почало свитати,
Бо, хоть полицейскій дозір полишено,
Узнано вигнаньом мене не карати
И даже рукополагати рїшено

В сам праздник великій святого Ивана
Владика в презвитерскій чин посвятив
Мене и двох щирих другів Маркіяна
И нас на апостольску путь благословив.

Прийшов день розлуки, розпращались други,
Зложивши присягу прикладно все жить,
Бить братям молодшим всегда на услуги,
Язик рідний плекать, Русь щиро любить.

Мене зразу в Вовків під Львовом ніслали,
No ледво три лїта я там перебив,
В верховинї Скільской мнї Славско надали
И там я мій мужескій вік пережив.

IV. Минали дні — Тямлю, як лїт то чи мало
По верхах Бескида я скалу орав
А зерно по зернї, що в землюсь поклало
Все вихор, заледва взійшло обгортав

Безпадїйна сїйба; — диво непонятне!
По верхах Бескида, по стромих скалах,
Помимо тих вихрів, колосье видатне,
А жниво богате, мов в буйних ланах.

Бо Нїмец и Лях ту косцьолів не клали,
И церков лишали в спокою святим,
Дїтей чужих Богів єще непавчали,
Тож люди ту ладом водились давним,

Стерегли своє, не бажая чужого,
В Верховинї прадїдний бачили рай,
В неи жили, мов люди вїку золотого,
В простотї так чистой, як гірский ручай.

Куда ту лишь гляпешь, живи вчуєшь звуки,
Ту шипіт, ту шум, там маржини відзив,

Ту посвисти вихрів, там громів відгуки,
Ту пташій щебет там фуярку и спів

Сей спів безконечний, бо піснь то людова,
Що люд нев небесного пана славит,
Бо нев, чи весела, чи смутна основа,
Все чисти, як сонце чувства заявит.

Нев мати дітині до сну приспівує
Краси ей у Бога и долечки просит,
Хлопчині, що зручно в фуярочку дує
И дівці при марзі піснь весь день уносит.

Легінь про коханку пісоньки складає,
Пісоньков голубка за голубом тужит,
Гуде піснев [1]) хата, як скрипка в ней грає,
Пугар, як весело в товаристві кружит.

При кождой роботі, отвітна пісонька
Чи то в сінокоси, чи в час самих жнив,
Снує ся по черзі, зперша лишь втихонька
Потім голоспійше, як бись дух скріпив.

Нікто там не знає тих то пісней творців;
Они пливут истно з души всего люду,
Живущих устами після древних взорців,
Мов струя безмежна, безмежного пруду.

В тим слів и зворотів, образів и цвіту,
Нїкам не вичерпаним цюрку словесним,
Черпать мні лучилось. Чим черпав до ситу,
В таким живой мови словари чудесним?

Дарма! Хоть я черпав, всегдам черпав в сита,
А сли коли в ситї яка капля скрилась
Заледва сплинула з Верховин корита
В долину, все в филях Днїстрових топилась.

Лише раз достигла живой капля мови
Слезами скріплена сплинуть з Верховин
И на Маркіяна ложе погробове
Зложить незабудку на вічний вспомин.

V. Затьмилось, а тиша кругом залягає,
Сам ворон лиш краче вітчуючи жир,

[1]) Підшкребтано.

А небо пожаром в сторон всіх лупає —
Голодни взивают голодних на пир.

Жадаючи волї, прав, землї, науки,
Опікуньства кришат незносний тягар
До опору рвуть ся, берут збрую в руки
И волї підносять кервавий штандар.

Диви! Як то в краив австрінских столицях
Мятежит за рівність и волю народ,
Хоть цвіт єго гине в боях и вязницях,
На гробах их всходит лучь ясний свобод.

И Галич ликує, бо паньщина паде,
Бо свобідний в хатї батків селянин,
И в судї мандатор вже білшь не засяде,
Нї то в справах спорних, нї скоро злочин

Повинной жде кари. Днесь суди цїсарски,
Чи пан завинив, чи голодний мужик,
Все рівни вкладають кари не варварски,
К яким бувало мандатор привик.

Нови вже громадзки заводят устави,
Під властей державних жичливим надзором,
А люд привикає до самоуправи,
Громада майном свим газдує не в сором.

Церкви деревяни, покрити скрізь мхами,
Щезают поволи; натомість ся взносят
Храми величави и школи сотками,
Котри по всей руской землици голосят.

Що Русь до просвіти веде свої дїти,
Під впливом додатним своих панотців,
Щоби раз на завше тьму преодолїти,
Прозрївши, позбутись ворожих богів.

Дім народний Русь сему в доказ будує;
Штуцї и науцї, словесному труду
Торговлї и промислу Дїм сей жертвує
В пожиток и користь проснутого люду

В окремих комнатах під надзором строгим
Основано музей для цїнних книжок,
Відкрито и бурсу школярам убогим,
В пользу товариства Бесїди кружок,

Старинностьям руским призначилось мїстце,
И руская сцена знайшла ту покров,
Живописной штуцї відкрито огнище,
Для хору и пїсней притулок готов.

Не менше музика и слово живоє,
Все в Народним Дому знаходят пріют
Сли то поєдиньчо, чи в двоє, чи втроє,
Свїт звуків и мислей в дарунку несут.

Чи будьто на вїчах и народних справах,
Чи в честь о край рускій мужів заслужених,
Чи то на вечірках, танцях и забавах,
Чи то на викладах осіб дуже вчених

Є там по при нижшу и школа середня,
В котрих то по руску наук уділяют,
Є також святиня, по Юру передня,
No тую ще з двору и з внутру кінчают.

Не бракне и в Дому Народним печатнї
Щоби свїтом слово живе розходилось
Щоб мови удали и мисли удатни
Просвїтї служила и не загиралась

Так Галицка Зоря и Вїстник, Неділя,
Мета, Вечерницї и Галичанин,
Батківщина, Слово и Листок з Поділя
Наука и Дїло, Письмо з Буковин,

Так всякого цвїту словесноє зїля
Повязане складно по Руси розходит
В приходство и школу загляне що хвиля,
Тепленько промовит, чувства тепли зродит.

Пізнійше під стріху сїльскую загляне
Побудит и власне достоинство скрїпит
А хоть мїстцями змарнїє и звяне,
Що з матерев злучит, вже білшь не розлучит.

Бачь двигалась Русь в розмаитом напрямї,
Що раз богатїла на полю наук
И в людзких умєтностей кождим отламї —
Лишь в більше занедбаной галузи штук

Осталась все з браку покрову на задї,
Рівно недостаток грошевих засобів,

И жид розвелможнїлий став єй на завадї
Торговлю и промисл подвигнути з гробів.

Но вредни запори, яки то вспиняли
Змагання культурни и поступу цвїт,
Загальний просвїтний наклін повздержали
Соромними штучки ледва з десять лїт.

И якжеж не брати удїлу в тим руху
Менї, щом на зорях вже пїснев учив,
Любити сей нарід, що з давен в послуху,
З чола пїт кервавий ледва осушив.

Так Вїстник и пїсни почав я складати,
И повїстей кілка з Верховиньских гір,
А щоб до словесних робіт загрївати,
Я клав инний підпис під кождии утвір.

Бом думав, що пїсни Дротарів и Іорів,
З уваги на письма о знаках моих
И имени власним, народ сам до творів
Запише поетів молодших, нових,

Котри своєй музи первенців на волю
Пускают з умислу під назвов чужов,
Щоби, єсли не знайдут вподоби у полю
Не брати их дальше під власний покров.

Дарма моя штучка не здурит нїкого
Дротара и Іора спізнали в сейчас,
Тому то Дротарских и Іорских не много
Утворів, що взнестись хотїли в Парнас.

А молодіж наша горнулась охотно
До дїл, щоб відродженя Руси дожить,
Москва лишь и Полща дивились маркотно,
Шукаючи способу взріст сеи убить.

VI. Богдане, Богдане! бачь Галичь ликує,
Бо Слово твоє новий вїк голосит.
Богдане, Богдане! Бачь Галичь сумує,
Бо Слово твоє Русь в Москву уносит.

Під проводом Юра святого стояла
Русь Галицка у ласках державних,
Бо по за границьми краю нешукала
Нїколи для себе лакощей нестравних.

Диви! — як то возклик на соймї у Львовї,
Що Руси не має, весь край обидив,
Молодежи сотнї до бою готови,
Козацкій підняли прапор. Так віджив

На Галицкой земли знов дух Украини
Під впливом вшехпольских соймових ухвал
Що кажут, якоби ще Длуґош[1]) Русїни,
Ляхами, лишь руского роду назвав.

Від разу повстало сторонництв четверо:
Стари, Святоюрцї, привикши к поклонам,
Що перед старостов згинают ся в зеро,
И за святоюрским идут слїпо дзвоном.

Они ще и керму до сих пор держали,
Бо Кир Спиридон на чолї их стояв,
Єму директиву впрост з Вїдня давали,
А дальши укази до клиру він слав.

Сторонництво друге, Украинців званє,
В идеах Шевченка спасенїє зрит,
А в них твій идеал віджив, Маркіяне!
Дїлать, як любов лишь до люду велит.

Сторонників тогож в молодежи много,
Их народолюбцями зчаста зовут,
Хоть голод и холод, засаду всї строго
Держат и до просвїти люду ся рвут.

А трета частина, Богдане, Твоя,
Повстала у Вїдни, Раєвского впливом
Паролом соймовим, що Руси нема,
Взросла в таку силу, що сталась огнивом

Панславистів руху, котри памїряли,
Всї рїки словяньски в одно русло зляти,
А Словом и рублем вже приготовляли,
Від Австрiи Галичь з часом відорвати.

В четвертім таборі знаходим Русини:
Евзебій з Черкасів и Ѳома з Полян
И Краківский Зиблик, котрих мов на кпини,
Ляхи все ставляли на взір Русинам.

---

[1]) Підшкрабано.

А тих отверженців не злічишь сотками,
Они, як московски, що рубли берут,
Держат ся Поляків за хвости зубами,
И тим що упаде з під хвоста живут.

Літописи Нестора може завірити,
Що з давен Словяне між собов ся друт,
А сли раз порядок хотят вже вчинити,
Всегда ся о поміч к чужим удают.

Так колись бувало в старім Новгороді,
Где нарід спорящій варягам віддав
Всьу власть, щоб в борбах горожан и незгоді
Управи противний табор не дістав.

Відай Новгородці, ще нас не навчили,
Вражда бо, ненависть у Львові взмагалась,
З Украинцьом, Юрці бійшь не говорили,
А Ляхоман з Москалофилом тачались

Не в крови, в болоті, яким перекинці
Всілякого роду, щоб совість придавить,
Обкидуют власне гніздо на всї кінці,
Абиго так сили, як чести позбавить.

Ляхи тріумфуют з раздору на Руси,
Бо люд тратит віру в успішный провід,
А лях, свими грішми, штучки и покуси
Веде го як осла до танцю на лїд.[1])

Доноси до Відня идут кождой днини
На русских и руських державних врагів,
А супротів Юрців знайдено провини
Протів святой віри, латиньских ксьондзів.

Им здїлано закид, що прут до царату,
Бо вже православни порядки заводят;
Що вірність до трону и до маестату
То чиста облуда, котров лишь уводят

[1]) Ціла ся строфа наліплена шматочком паперу, а під снодом можна відчитати:

Ляшня тріумфує, роздор бо на Руси,
Довіріє до проводу скоро гасит,
И рожними штучки, грішми и покуси,
Люд псує, моральність порчит и казит.

У третій стрічці ще щось перечеркнено. Як бачимо, зміна не відносить ся до змісту, а тільки до способу вислову.

Міродайни сфери, в яких ще облестно
И вірність до римского папи удают,
Такими то ділі, Поляки нечестно
Нужденним клеветником всей Руси стают.

В замірї, щоб Німці дали им окремо
Довірїе полне в соймї обізвались
„К Тебї стоим Пане и стати будемо".
Такими підхлібними слови вкрадались

Помеже гофрати в найвижші уряди
В фотелї министрів, и в дворскій округ
И всюди старались вбивать без пощади
Так рускую церков, варстат, склеп и плуг.

Бачь свого намїру діпняли Поляки,
Бо даже Владики утратили вїру,
Томуж не дивуй, що слов Гайдамаки,
Москва, и Монголи ужито до клиру.

Но гнет, під яким скоро Русь застогнала,
Хвилево засади самих Юрців звихнув,
Бо жадна их справа з Москвов не вязала
Аж скуток повстаня [1]) сю справу подвигнув.

Повстанье Поляків успїха не мало
Противно московске правлїнье гнобить
Их стало, а в Галицкой Руси шукало
Спосібних завзятих людей, щоб вводить

Устрій новий в церквї, урядї и школї.
Так чисто московскій впроваджено лад.
No лях, хоть зазнав там рабства всяки болї,
Нїчого не вчився, не цофнув назад

Своих злих замислів, щоби Русь убити
И Галицку землю давним польским ладом
Так радов повїтовов ущастливити,
Як польскоцїсарским владїти урядом.

VII. Таких то порядків не хтїв я терпїти,
И смирно коритись також не гадав,
Однак мнї ходило, щоби мои дїти
Вреду не понесли, томум задумав

[1]) В сих словах дещо вишкрабано.

Покинути гори, податись в Сучаву,
Где рускому слову не клали ще там,
И звідти послїдну післати заяву,
Що Галичь всей [1]) Руси, лишь часть и отлам

Конечно требує єдиньства и згоди,
Бо народну школу Поляки вбивают
И невилїчими наносят нам шкоди
Коли вже дїтвору расіегża навчают.

Дарма! — непоняли моєго завзиву,
Нї братя, нї други, бо списаний трудним
Панруским язиком не взбудив пориву
До єдности внїшной и став ся лишь блудним,

Хоть злудним свїдоцтвом відступства від всього
Напряму и змагань сорокосьмих лїт.
Дарма! — непринято поради старого,
Котрий идеалів своих не змїнив.

Замолкнуть пристало. Будучність покаже,
Куда поведут нас раздору борби?
Менї неділдатись, необав бо вскаже
Небесний косарь на гробови горби.

Бачь виджу могилу, а вколо ней много
Могил, так давнійших, як ще и порожних,
Дивлю ся, котра в них для мене самого?
В тим буджусь! — „Дїдусью! Є двох подорожних

До Тебе, моя внучка каже, „Панове
В справунках поважних Твоєй ради ждут".
Стрепенувшись, очи протерши и брови
До гостей підходжу и бачу, як рвут

Собї в рук мій листок: „Друзьям моим" в куснї.
Спрашаю, чим могу служити Панам?
На то первий каже: „Менї треба люшнї
До возу" а другій: „Менї нужно к Вам

Подїбне дїло,[1]) мнї колесо злетїло [1])
„Куда, Вам дорога, питаю, иде"?
Того, що о люшньу просив мя несмїло
„В Украину жарь моє сердце несе,

[1]) Підшкрябано.

„Щоби [1]) на Шевченька гріб цвітку покласти.[1])
„А Ваша, куди путь веде, Господин?
В Москву златоверху и в Києв почасти,
Там хочу зложити мôй щирий поклін
Всїм тим, що нас сильно взяли в охорони,
Ту знов замишляю сложить одним трудом
Києвопечерским Свїтилам поклони.
И ближше пізнатись с украиньским людом.
Ледва ту, Панове, у мене знайдете
Колес, або люшнї, до ваших возів,
No без погублених легкось обїйдете,
Єсли за порадов пійдете мих слів.
Спряжїт Ваши конї до воза одного,
А колесо, люшнью, владите в сей час,
Поїдете скорше, як брат коло свого
Брата, скрізь Украину, где нашь Тарас,
Курґаном прикритий лежит близь Полтави,
А з відтам пустїтся в далекий ще свїт,
В Москву златоверху и матушку Слави,
Що будит подив у самих вже воріт.
А скоро здорови, повернете в пути,
Зволїт здати справу прилюдно о всїм,
Менї же пишїт, бо хотївбим почути,
Чи погляди Ваши годят ся с моим.
Поїхали разом — и так повернули,
Менї не зволили здать справи про путь
Знакомі же кажут, що спорів забули
Так, що их Пилядом и Орестом звут.

4.

Лист Єґора Ковалевського до Миколи Устіяновича, писаний дня 21 вересня 1867 р.

Печатка: Общество для пособія нуждающимся литераторамъ и ученымъ. С.-Петербургъ 21 Сентября 1867 № 142.

Священнику Николаю Устьяновичу, в Галиціи (на боцї: Съ препровожденіемъ семидесяти пяти (75 р.) рублей).

Комитетъ Общества для пособія нуждающимся литераторамъ и ученымъ въ засѣданіяхъ 4-го и 18-го сего Сентября, обсуждалъ предло-

[1]) Підшкрябано.

женіе члена своего, Владиміра Ивановича Ламанскаго [1]), объ оказаніи Вамъ пособія. Имѣя въ виду значительныя, въ теченіи двадцати слишкомъ лѣтъ, заслуги Ваши по распространенію и оживленію Галицко-русскаго языка, литературную дѣятельность Вашу на пользу Галицкихъ нашихъ собратій и стѣсненное Ваше положеніе. Комитетъ единогласно опредѣлилъ: назначить Вамъ, въ видѣ единовременнаго пособія, семдесятъ пять рублей.

Объ этомъ опредѣленіи комитета имѣя честь Васъ, Милостивый Государь, увѣдомить и препровождая при семъ назначенную Вамъ сумму (75 р.), покорнѣйше Васъ прошу принять увѣреніе в отличномъ моемъ къ Вамъ уваженіи и совершенной преданности.

Предсѣдатель Общества Ег. Кова[левскій] [2]).

5.

Лист з Росії до Богдана Дідицького, писаний дня 16 лютого 1868 р.

Февраля 16.[3]) ч. 1868 года.

Почтеннѣйшій и Многоуважаемый Другъ нашъ Богданъ Андрѣевичь! [4])

Пользуюсь случаемъ, чтобы написать Вамъ два три слова. Я сописалъ записку въ Благотворительный Комитетъ о нашихъ нуждахъ преимущественно о заселеніи Фонда существующаго для вспоможенія академиковъ, не менѣе же представилъ чрезвычайно важнымъ о пособіи для изданія учебниковъ гимназіяльныхъ у насъ. Разумѣется поддержка послѣдуетъ, ходитъ только прежде всего о пересилку ея, такъ какъ комитетъ не очень радо передаетъ на руки частныхъ людей, которые распаряжаются — какъ то намъ извѣстно произвольно. Если не станетъ на томъ, что я перешлю Вамъ пособіе это въ видѣ пособія отъ приживающихъ въ Россіи Галичанъ, то непремѣнно Вы Богданъ Андрѣевичъ, получите его другимъ возможнымъ путемъ — Прежде всего Васъ прошу, чтобы посилаемыя пособія отъ насъ попадались всегда въ какой нибудь комитетъ съ 3 или 4 человѣкъ, о которомъ на всякъ случай нужно освѣдомить здѣшную публику. Вы едва будете вѣрить какой ропотъ и негодованіе случилось намъ слышать, что жертвоприношенія, отдаваемые на руки нѣкоторыхъ извѣстныхъ лицъ непзвѣстно доходять на

---

[1]) Володимир Іванович Ламанський, звісний славіст (род. 1833 р.).

[2]) Єґор Петрович Ковалевський (1811—1868), подорожник і письменник. Писав наукові розвідки, також дещо із белєтристики під псевдонімом: Нилъ або Е. Горевъ.

[3]) Чи може 26 го, бо се число поправлене, а через те невиразне.

[4]) Розум. Богдан Андрієвич Дідицький.

мѣсто своего опредѣленія [1]). Вамъ это понятно. Надо исправлять опинію. — Послѣ еще одно. Оттуду посилается огромнее количество разнаго рода книгъ обикновенно въ Вѣну. Какъ я убѣдился онѣ тамъ лежатъ и по 2 и 3 года и никому въ голову не прійдетъ выслать ихъ какимъ путемъ въ Г.[2]) ни даже отъ Васъ кому взять. Думаю, что легче доставать уже изъ Вѣны что либо, чѣмъ оттуда. Впрочемъ это зависло отъ Васъ, чтобы объязали Вы кого нибудь ѣдущаго въ Вѣну забрать книги — или обдумать какой другой выгодный способъ. Такъ мнѣ кажется будетъ найлутше.

Я услалъ на адресъ Грабовеньскаго книги сочиненія слѣпца Шираева, между прочимъ для Васъ и Венедикта Михайловича [3]) не знаю получилъ ли или нѣтъ.

Ч. 12 Февраля пространнее письмо В. Мих. Пл. Позвольте просить его, отвѣтить мнѣ. Письма изъ Галиціи приходятъ къ мнѣ всецѣло и неповрежденно и можно писать по не много откровеннѣе безъ опасенія.

Кстати: Извольте спросить при случаѣ приметъ ли монастыръ ОО. Василіянъ въ Бучачи пожертвованія книгами въ большомъ количествѣ для составленія сгорѣвшей Библіотеки??

Пожалуйста Богданъ Андрѣевичъ посовѣтуйте мнѣ, что дѣлать. Я выхлопоталъ у Императорскаго Комитета Грамотности въ С.-Петербургѣ 33 наипопулярнѣйшихъ сочиненій преимущественно относящихся къ географіи, исторіи и литературы Россіи въ 1000 екс. для библіотекъ и народныхъ училищъ нашихъ не менѣе и другія сочиненія — какъ ихъ переслать? возможно ли и на чьи руки?

Въ коротцѣ пришлю Вамъ 50 екс. соч. Попова: Славянское народонасел. по восточному склону Карпатъ и соч. Іезберы и Чаева и другихъ.

Галиціей здѣсь серіозно занимается [4]), неслыханное воодушевленіе во всѣхъ слояхъ народа. Нетерпиливо выжидаютъ, когда событіямъ надъ Дунаемъ заакордуютъ тѣже надъ Днѣстромъ [5]). Крѣпитесь и мужайтесь. Богъ Васъ да благословитъ. Пишѣте

Вамъ Вашъ преданнѣйшій
Михаи(лъ).

---

[1]) Очевидна річ якась стилістична похибка.

[2]) Певно: Галичину.

[3]) Венедикта Михайловича Площанського, редактора „Слова“.

[4]) Певно повинно бути: занимаются.

[5]) Що до того вислову, то його треба поставити у звязь із словами слідуючого листу: „не записались ли Вы, Адамъ Николаевичъ въ польскіе волонтера и выбераетесь въ Турцію?“ Се, очевидна річ, натяк на тогочасні заколоти на Балканї, які викликали Болгари (і Греки) проти Туреччини. Що до тих польських „вольонтерів“, то пор. замітку

6.

Лист з Росиї, писаний дня 17 лютого 1868 р.

Ч. 17 Февраля 1868 г.

Почтенный Другъ Адамъ Николаевичъ![1])

При случаѣ пишу только 2, 3 слова. Къ Вамъ милый Другъ мой не стоитъ писать такъ какъ Вы не отвѣчаете уже третое мое страховое письмо. Бога ради что то есть не записались ли Вы, Адамъ Николаевичъ въ польскіе волонтера и выбераетесь въ Турцію? Иль можетъ быть Васъ Ляшеньки купили, что не льзя добыться отъ Васъ слова Русскаго? Послѣднее письмо изъ М. съ моей фотографіей и адрессомъ получили Вы? А книги получили? Христа ради пишите и не трусьте какъ Нѣмецъ передъ зайцемъ! Адрессуйте, если не попался Вамъ мой адрессъ прямо въ Университетъ. Черезъ 2 неделъ надѣйтесь нового транспорта книгъ.

Моск. Вѣдомости и Москву можно каждому священнику и Русскому Галиціи подписывать за 8 руб. въ годъ — вспомнивъ что самая почта стоитъ въ годъ $7^1/_2$ рубл. а можно подписать и на $^1/_4$ года по 2 р. Подписку съ означеніемъ точнаго адресса присилаетъ ся или на мой адрессъ или прямо въ помянутыя редакціи. Адрессъ Вы прочтите въ Касинѣ или у Дѣд. и дайте этому въ Галицію принадлежную гласность. Михаилъ Погодинъ посилаетъ 4—5 екс. своего Русскаго въ ред. Слова 1) для ред. Слова 2) для Кассина русскаго 3) для Народ. Дома 4) для Васъ. Были ли Вы у Зубрицкой и услали мой сундукъ? — поклонитесь ей я напишу ей очень важнее письмо! А что съ Чаемъ и нашими проектами??

Богъ Васъ да благословитъ. Пращайте. Вашъ Вамъ преданный

Михаилъ.

в „Слові“ 1868 р., ч. 10, в дня 3 (15) лютого у віддїлї: „Вѣсти политичныи“ (Востокъ): „Въ газету Pest. Ll. пишутъ, что изъ конгресовой Польщи приходятъ ежедневно молодыи люде, которыхъ Садикъ-паша умѣщеваетъ въ турецкой арміи. Порта поручила Полякамъ дѣло шпіоновъ за мнимыми русскими высланниками въ Болгаріи“. Туреччина підозрівала — розуміють ся не без певної основи — у болгарських заворушенях російську руку, проти чого знова Росія і її приклонники боронили ся як могли.

[1]) Відай, чи не Адамъ Грабовенський? Так принайменше думає радн. дв. Барвінський.

2003

389602

B 631